



مرکز پژوهش‌های
مجلس شورای اسلامی

مشخصات گزارش:

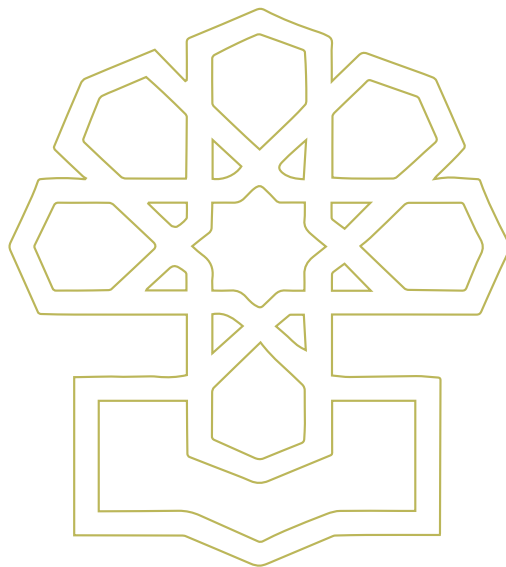


شماره مسلسل:

۲۲۰۱۸۸۵۸

تاریخ انتشار:

۱۴۰۱/۱۲/۲۸



وضعیت ایران در شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت (IPRI)، سال ۲۰۲۲



مریم احمدیان^۱، موسی شهبازی غیائی^۲، میلاد بیگی^۳

مقدمه

شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت (IPRI)^۳ که از سال ۲۰۰۷ توسط مؤسسه اتحاد حقوق مالکیت محاسبه و ارزیابی می‌شود، اطلاعاتی در خصوص وضعیت حقوق مالکیت و عوامل مختلف تقویت کننده آن در ۱۲۹ کشور جهان ارائه می‌کند. این شاخص یکی از ۳ شاخص بین‌المللی محیط کسب و کار است که در ماده (۲۲) قانون برنامه ششم توسعه، ارتقای کشور در آن به رتبه سوم در میان کشورهای منطقه سند چشم‌انداز هدفگذاری شده است.

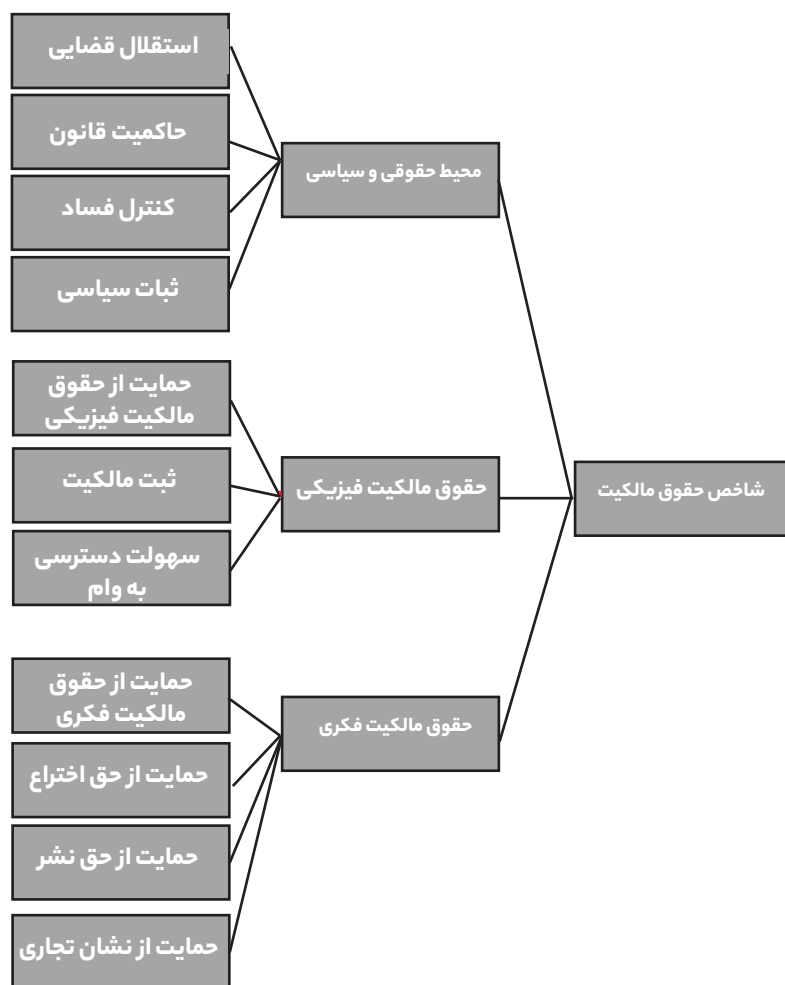
شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت از ۳ شاخص اصلی تشکیل شده که عبارتند از: محیط حقوقی و سیاسی^۴، حقوق مالکیت فیزیکی^۵ و حقوق مالکیت فکری^۶. این ۳ شاخص نیز هر کدام به چندین مؤلفه (مجموعاً ۱۱ مؤلفه) تقسیم می‌شوند (شکل ۱). محیط حقوقی و سیاسی دارای چهار مؤلفه به نام‌های حاکمیت قانون، استقلال قضایی، کنترل فساد و ثبات سیاسی است. حقوق مالکیت فیزیکی ۳ مؤلفه با عناوین حمایت از حقوق مالکیت فیزیکی، آسانی دریافت وام و ثبت مالکیت دارد. آخرین شاخص که حقوق مالکیت فکری است، نیز از چهار مؤلفه حمایت از حقوق مالکیت فکری، حمایت از حق نشر، حمایت از حق اختراع و حمایت از نشان تجاری تشکیل می‌شود. اطلاعات این شاخص مبتنی بر نظرسنجی و عمدتاً مستخرج از گزارش‌های رقابت‌پذیری جهانی، انجام کسب و کار بانک جهانی و حکمرانی جهانی است.^(۱)

۱. تهیه و تدوین.
۲. ناظران علمی.

3. International Property Rights Index.
4. Legal and Political Environment (LP).
5. Physical Property Rights (PPR).
6. Intellectual Property Rights (IPR).



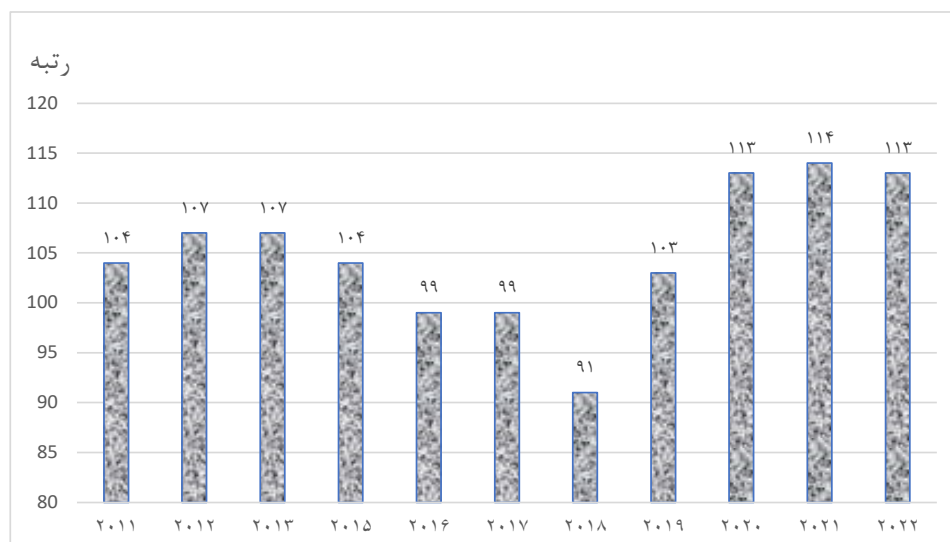
شکل ۱. ساختار شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت



بررسی وضعیت ایران در شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت سال ۲۰۲۲

جمهوری اسلامی ایران براساس آخرین گزارش IPRI در سال ۲۰۲۲، با کسب امتیاز ۳,۶۴ (از ۱۰ امتیاز)، رتبه ۱۱۳ را از میان ۱۲۹ کشور مورد بررسی کسب کرده است. نمودار زیر رتبه کشور را از سال ۲۰۱۱ تاکنون نشان می‌دهد. طبق نمودار ۱ رتبه ایران در سال‌های ۲۰۱۶ تا ۲۰۱۸ نسبت به گذشته اندکی بهبود داشته، ولی در سال ۲۰۱۹ با ۱۲ رتبه تنزل نسبت به سال ۲۰۱۸ به وضعیت نامناسب خود در سال‌های پیشین بازگشته و در سال ۲۰۲۰ مجدداً رتبه کشور تنزل قابل توجهی داشته است.

نمودار ۱. رتبه ایران در شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت، سال‌های ۲۰۱۱-۲۰۲۲



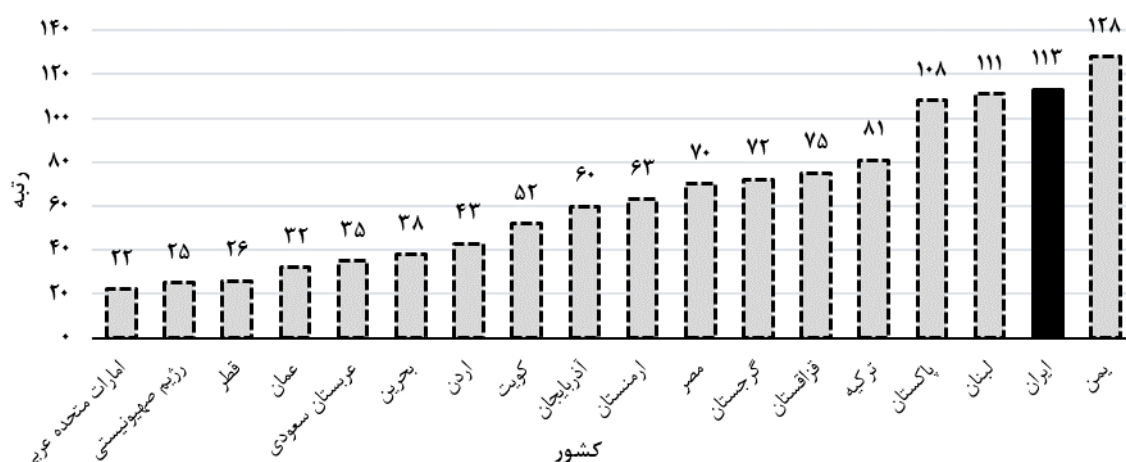
مأخذ: گزارش‌های سالیانه حقوق مالکیت.

* بر مبنای اعلام شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت داده‌ای در سال ۲۰۱۴ برای ایران ثبت نشده است.



همچنین در میان ۱۸ کشور سند چشم‌انداز ۱۴۰۴، که در شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت ارزیابی می‌شوند، جمهوری اسلامی ایران در جایگاه هفدهم قرار گرفته است.

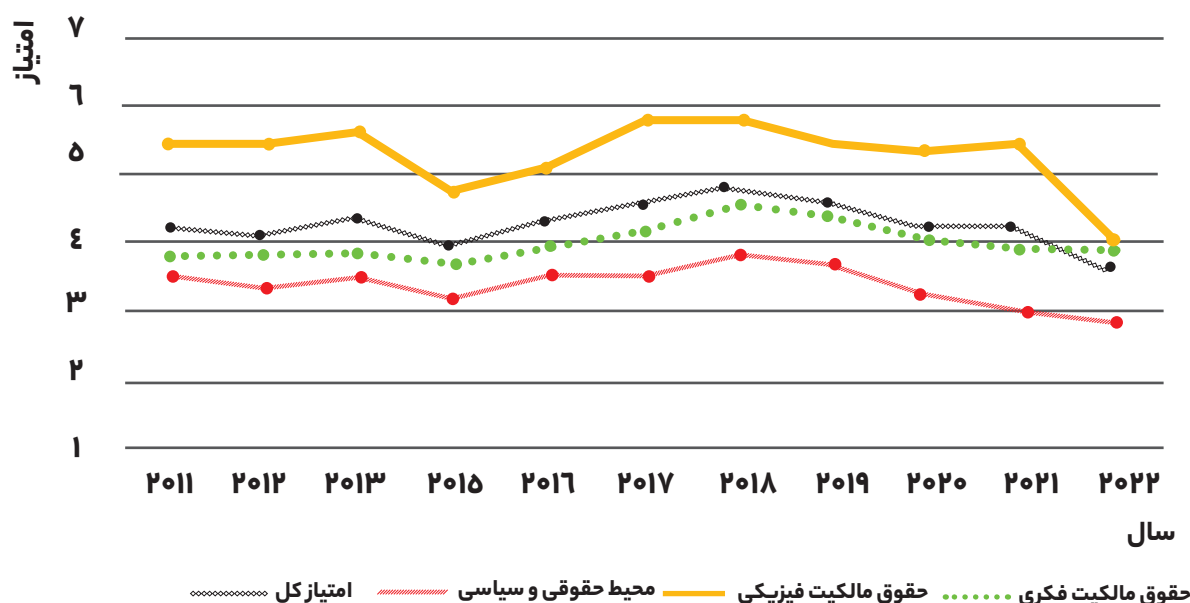
نمودار ۲. رتبه ایران در شاخص IRPI در مقایسه با کشورهای سند چشم‌انداز، سال ۲۰۲۲



source: International Property Rights Index, ۲۰۲۲

طبق نمودار ۳، در سال‌های گذشته، امتیاز ایران در نماگر حقوق مالکیت فیزیکی، نسبت به سایر نماگرها در وضعیت بهتری قرار داشته که متأسفانه در سال ۲۰۲۲، کاهش امتیاز در این نماگر، موجب کاهش امتیاز کل کشور شده است. همچنین در همه سال‌های مورد بررسی، امتیاز نماگر محیط حقوقی و سیاسی از دو نماگر دیگر شاخص IPRI کمتر بوده است.

نمودار ۳. امتیاز ایران در شاخص کلی و زیر شاخص‌های IRPI، سال‌های ۲۰۱۱-۲۰۲۲



مأخذ: گزارش‌های سالیانه حقوق مالکیت.

* بر مبنای اعلام شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت داده‌ای در سال ۲۰۱۴ برای ایران ثبت نشده است.

تغییر امتیازات مؤلفه‌ها، در جدول زیر قابل مشاهده است. تغییر قابل توجه در امتیاز مؤلفه‌های کنترل فساد، حمایت از حقوق مالکیت فیزیکی و حمایت از حقوق مالکیت فکری به ادعای گزارش سال ۲۰۲۰ نسبت به سال ۲۰۱۹، موجب کاهش رتبه ایران در این شاخص شده است. امتیاز مؤلفه‌های حمایت از حق نشر، حمایت از حق اختراع و حمایت از نشان تجاری برای ایران (و بسیاری از کشورهای مورد بررسی IPRI) در دسترس نبوده است. لذا امتیاز ایران در نماگر حقوق مالکیت فکری، تنها بر اساس امتیاز مؤلفه حمایت از حقوق مالکیت فکری که مبتنی بر نظر سنجی است محاسبه می‌شود.



جدول ۱. تغییر امتیازات در مؤلفه‌های شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت، سال‌های ۲۰۲۲-۲۰۱۹

نماگر	مؤلفه / سال	۲۰۱۹	۲۰۲۰	۲۰۲۱	۲۰۲۲
محیط حقوقی و سیاسی	استقلال قضایی	۳,۴۷	۳,۴۷	۳,۴۷	۳,۴۷
	حاکمیت قانون	۳,۶۱	۳,۶۱	۳,۵۰	۳,۲۶
	کنترل فساد	۳,۳۷	۳,۰۸	۲,۹۰	۲,۸۲
	ثبات سیاسی	۳,۰۷	۳,۰۸	۲,۰۳	۱,۹۴
حقوق مالکیت فیزیکی	حمایت از حقوق مالکیت فیزیکی	۴,۸۰	۴,۲۲	۴,۲۲	۴,۲۲
	آسانی دریافت وام	۳,۰۶	۳,۰۶	۳,۰۴	۳,۰۸
	ثبت مالکیت	۸,۹۹	۸,۹۹	۸,۹۹	-
حقوق مالکیت فکری	حمایت از حقوق مالکیت فکری	۳,۶۸	۲,۸۸	۲,۸۸	۲,۸۸
	حمایت از حق نشر	-	-	-	-
	حمایت از حق اختراع	-	-	-	-
	حمایت از نشان تجاری	-	-	-	-

منبع: اطلاعات ایران در سایت International Property Rights Index

جمع‌بندی

تنزل ۱۰ رتبه‌ای ایران در شاخص IPRI در سال ۲۰۲۰ و تداوم این وضعیت در سال‌های بعد، از منظر شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت، نشان‌دهنده تضعیف نهاد حقوق مالکیت در ایران است. با توجه به پیچیدگی منابع اطلاعاتی و ابهام در جزییاتی که امتیاز مؤلفه‌های این شاخص را شکل می‌دهند، امکان هدفگذاری دقیق برای اصلاح رتبه کشور در شاخص IPRI ممکن نیست، اما در هر صورت حقوق مالکیت یکی از اصلی‌ترین نیازهای کسب و کارها برای شروع و تداوم فعالیت‌های اقتصادی تلقی می‌شود و باید برای تقویت این نهاد مهم در کشور اقدامات مؤثری انجام شود. تقویت حقوق مالکیت در برخی ابعاد مانند اصلاح فرایندهای دادرسی یا ایجاد زیرساخت‌های حمایت از حقوق مالکیت فکری ممکن است پرهزینه و زمان‌بر به نظر برسند، اما در برخی زمینه‌ها، اصلاحات کم‌هزینه‌تر در کوتاه‌مدت امکان‌پذیر است. نقض قوانین و مقررات توسط مقامات و دستگاه‌های اجرایی، تغییرات مداوم سیاست‌ها و برنامه‌ها، بی‌تعهدی مسئولان دولتی نسبت به وعده‌های داده شده به بخش خصوصی و... از جمله مواردی است که با تغییر نگرش و رفتار دولت در احترام به حقوق مالکیت افراد جامعه، می‌تواند نقطه آغاز مناسبی برای اصلاحات این حوزه قرار گیرد.

پی‌نوشت

۱. برای مطالعه بیشتر در خصوص مفهوم و روش‌شناسی شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت رجوع شود به: ارزیابی جایگاه ایران در شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت در سال ۲۰۱۸ (با تمرکز بر نهادها و هزینه مبادله)، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل ۱۶۴۰۸.

